

Η νομική θέση και η προστασία των ζώων στην ελληνική έννομη τάξη

Αστικό Δίκαιο, Σύνταγμα και Νόμος 4830/2021

Μαυρίδης Νικόλαος, προπτυχιακός φοιτητής Νομικής Σχολής Ευρωπαϊκού Πανεπιστημίου Κύπρου

Στόχος του παρόντος πονήματος είναι η μελέτη και η ανάλυση της νομικής θέσης που κατέχουν τα ζώα στην ελληνική έννομη τάξη, καθώς και της προστασίας που παρέχεται σ' αυτά. Πιο συγκεκριμένα, θα εξετάσουμε το πώς αντιμετωπίζονται τα ζώα στο Αστικό Δίκαιο, το ισχύον πλαίσιο εξασφάλισης της προστασίας τους, όπως αυτό έχει διαμορφωθεί μέσα από το Σύνταγμα μετά και τις τελευταίες νομοθετικές ρυθμίσεις που έφερε ο Ν. 4830/2021, παρουσιάζοντας, παράλληλα και τις ποινές που επιβάλλονται σε περιπτώσεις που παραβιάζονται οι διατάξεις αναφορικά με την προστασία και την ευζωία τους.

Ι. Τα ζώα στο Αστικό Δίκαιο

Α. Τα ζώα ως πράγματα

Αρχικά, κρίνεται απαραίτητο να εξετάσουμε τη νομική θέση που έχουν τα ζώα στο ελληνικό Αστικό Δίκαιο. Πιο συγκεκριμένα, θα μας απασχολήσουν διατάξεις που αφορούν τα ζώα, κυρίως στο Εμπράγματο και το Κληρονομικό Δίκαιο. Το πρώτο πράγμα που διαπιστώνουμε είναι ότι, παρά το γεγονός ότι τα ζώα είναι έμβιοι, ζωντανοί οργανισμοί, δεν αντιμετωπίζονται ως τέτοιοι. Αντιθέτως, το ελληνικό Αστικό Δίκαιο, σαφώς επηρεασμένο από το ρωμαϊκό δίκαιο^[1], βλέπει τα ζώα ως πράγματα^[2]. Πιο συγκεκριμένα, γίνεται διαχωρισμός μεταξύ υποκειμένων δικαίου και αντικειμένων δικαίου. Υποκείμενα δικαίου είναι τα πρόσωπα και αντικείμενα δικαίου είναι τα πράγματα. Τα πρόσωπα διακρίνονται σε φυσικά και νομικά. Κατά το άρθρο 34 του ΑΚ, ως φυσικό πρόσωπο λογίζεται μόνο ο άνθρωπος, ενώ το άρθρο 61 του ΑΚ ορίζει πως νομικά πρόσωπα είναι ενώσεις προσώπων προς επιδίωξη συγκεκριμένου σκοπού ή σύνολα περιουσίας που έ-

χουν ταχθεί στην εξυπηρέτηση συγκεκριμένου σκοπού. Δεδομένου ότι τα ζώα δεν είναι φυσικά πρόσωπα ή σύνολα περιουσίας ταγμένα προς έναν ορισμένο σκοπό, ούτε μπορούν να αποτελέσουν ενώσεις προσώπων, δεν εμπίπτουν στην κατηγορία των προσώπων. Συνεπώς, εφόσον τα ζώα δε θεωρούνται ούτε νομικά, ούτε φυσικά πρόσωπα, εξ αντιδιαστολής προκύπτει ότι ανήκουν στην κατηγορία των πραγμάτων, όπως αυτά ορίζονται στις διατάξεις για το Εμπράγματο Δίκαιο και ειδικότερα, στην πρώτη παράγραφο του άρθρου 947 ΑΚ. Συγκεκριμένα, τα ζώα θεωρούνται ενσώματα αντικείμενα. Μάλιστα, σε συνδυασμό με τη διάταξη του άρθρου 948 ΑΚ, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι τα ζώα θεωρούνται κινητά πράγματα. Επιπροσθέτως, κατά την ΑΚ 950, «Αντικαταστατά πράγματα είναι τα κινητά που προσδιορίζονται συνήθως στις συναλλαγές με αριθμό, μέτρο ή σταθμά». Είναι γνωστό ότι τα ζώα αποτελούν συχνά αντικείμενο συναλλαγής, χάριν της οποίας προσδιορίζεται ο αριθμός τους και η τιμή τους. Οπότε, τα ζώα συνιστούν και αντικαταστατά πράγματα. Με λίγα λόγια, η νομική θέση των ζώων δε διαφέρει ουσιαστικά από

«εφόσον τα ζώα δε θεωρούνται ούτε νομικά, ούτε φυσικά πρόσωπα, εξ αντιδιαστολής προκύπτει ότι ανήκουν στην κατηγορία των πραγμάτων»

^[1] Χρ. Παπανδρέου, Διπλωματική Εργασία «Το νομικό καθεστώς των ζώων: Ελληνικό Δίκαιο, Δικαιοσυγκριτική Θεώρηση, Νομολογία, Προτάσεις», Αθήνα 2016-2017.

^[2] Απ. Γεωργιάδης, Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου, 5^η Έκδοση, Εκδόσεις Π.Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑΣ, ΑΘΗΝΑ, 2019, σελ. 110.

Η προστασία των ζώων

αυτή των υπολοίπων περιουσιακών ενσώματων αγαθών.

Αξίζει να σημειώσουμε πως τα ζωντανά ζώα θεωρούνται διαιρετά, διότι μία πράξη διαιρέσεώς τους καταστρέφει την αξία που έχουν^[3]. Εν αντιθέσει, ένα κοπάδι ζώων που ανήκουν στο ίδιο είδος υπόκειται σε διαίρεση, χωρίς να προκαλείται ζημία στην οικονομική αξία του^[4]. Ακόμα, απορία προκαλεί το γεγονός ότι τα μέρη των ζώων, τα πτώματα των ζώων και προϊόντα που προέρχονται από τα ζώα, όπως είναι για παράδειγμα τα αυγά τους, παρότι είναι και αυτά πράγματα, δε λογίζονται ως ζώα^[5]. Εδώ παρατηρείται μία ακόμα διαφορά της αντιμετώπισης των ζώων σε σχέση με τους ανθρώπους, αφού στην περίπτωση των τελευταίων, τα μέλη και τα πτώματά τους δε θεωρούνται πράγμα, αφού μία αντίθετη θεώρηση θα προσέκρινε στην πρώτη παράγραφο του άρθρου 2 του Συντάγματος^[6].

Τέλος, ίσως η πιο τρανταχτή απόδειξη του ότι τα ζώα αντιμετωπίζονται ως πράγματα βρίσκεται στο γεγονός ότι, τόσο η θεωρία, όσο και η νομολογία συμφωνούν στο ότι δε δύναται να εφαρμοστεί η διάταξη 284 του ΑΚ αναφορικά με την άμυνα απέναντι σε επίθεση ζώου. Πιο απλά, στην περίπτωση που ένας σκύλος επιτεθεί σε έναν άνθρωπο, ο τελευταίος, από νομικής απόψεως, δε βρίσκεται σε άμυνα, αφού, νομικά πάλι, δεν υφίσταται επίθεση. Η επίθεση αποτελεί προνόμιο μόνο των φυσικών προσώπων, ήτοι των ανθρώπων. Τα πράγματα δεν μπορούν να επιτεθούν και τα ζώα εξομοιώνονται πλήρως με ένα οποιοδήποτε άλλο κινητό πράγμα στην περίπτωση ετούτη. Αντιθέτως, σε ένα περιστατικό σαν το προαναφερθέν, ο άνθρωπος που βρίσκεται σε κίνδυνο, αν εξολοθρευθεί το ζώο, προστατεύεται νομικά από το άρθρο 285 του ΑΚ, με τίτλο «Κατάσταση Ανάγκης». Σύμφωνα με το άρθρο αυτό «δεν αποτελεί παράνομη πράξη η καταστροφή ξένου πράγματος, εφόσον είναι αναγκαία για να αποτραπεί επικείμενος κίνδυνος που απειλεί δυσανάλογα μεγαλύτερη ζημία αυτού που επιχειρεί

την καταστροφή ή άλλων». Δεδομένου ότι το παρόν άρθρο εφαρμόζεται μόνο σε περιπτώσεις καταστροφής πράγματος, αντιλαμβανόμαστε εύκολα το νομικό status των ζώων. Μάλιστα, το συγκεκριμένο άρθρο θεμελίωσε την υπερασπιστική γραμμή ενός ανθρώπου που σκότωσε τρία βοοειδή που απειλούσαν τη ζωή και την περιουσία του, όπως αναφέρεται και από την απόφαση 313/2004 του Μονομελούς Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης, το οποίο εν τέλει τον αθώωσε^[7], αποδεχόμενο αυτή την ερμηνευτική προσέγγιση σχετικά με τη νομική θέση των ζώων.

Β. Ειδικές διατάξεις του Εμπραγμάτου Δικαίου

Δεδομένου πλέον του ισχύοντος νομικού καθεστώτος στην Ελλάδα που, κατά το Εμπράγματο Δίκαιο, αντιμετωπίζει τα ζώα ως πράγματα, εύλογα καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι κάποιες από τις διατάξεις του θα βρίσκουν εφαρμογή και σε αυτά. Οπότε, στο παρόν κεφάλαιο θα ασχοληθούμε με ορισμένες από τις σημαντικότερες διατάξεις του Εμπραγμάτου Δικαίου που αφορούν το νομικό καθεστώς σχετικά με τα ζώα.

Αρχικά, αντιλαμβανόμαστε ότι τα ζώα, τα οποία χρησιμοποιούνται σε αγροτικές εργασίες με στόχο την εκμετάλλευση αγροτικού ακινήτου, όπως για παράδειγμα είναι παραδοσιακά οι αγελάδες, αποτελούν παραρτήματα του εν λόγω αγροτικού ακινήτου, όπως τονίζει το ομώνυμο άρθρο 960 ΑΚ. Με επεκτατική ερμηνεία, σε αυτό το καθεστώς εμπίπτουν και τα ζώα που προορίζονται για τη φύλαξη του αγροτικού ακινήτου, όπως είναι οι ειδικά εκπαιδευμένοι για προστασία σκύλοι, αφού εξασφαλίζουν την απρόσκοπτη οικονομική εκμετάλλευση του ακινήτου, αποτρέποντας προσβολή της νόμιμης νομής και κατοχής που ασκείται πάνω σε αυτό^[8].

Κατά την πρώτη παράγραφο του άρθρου 961 ΑΚ «καρποί του πράγματος είναι τα προϊόντα του, καθώς και καθετί που αποκτά κανείς από το πράγμα σύμφωνα με τον προορισμό του». Δεδο-

«τόσο η θεωρία, όσο και η νομολογία συμφωνούν στο ότι δε δύναται να εφαρμοστεί η διάταξη 284 του ΑΚ αναφορικά με την άμυνα απέναντι σε επίθεση ζώου»

^[3] Απ. Γεωργιάδης, Εγχειρίδιο Εμπραγμάτου Δικαίου, Εκδόσεις Σάκκουλα, ΑΘΗΝΑ – ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, 2012, σελ. 94.

^[4] Α. – Ν. Κουκούλης, Νομική Θέση και προστασία των ζώων σε Αστικό Κώδικα και Ειδικούς Νόμους, Νομική Βιβλιοθήκη, 2023, σελ. 106.

^[5] Α. – Ν. Κουκούλης, ό.π., σελ. 106.

^[6] <https://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagma/article-2/>

^[7] ΜΠρΘεσπρ 313/2004, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

^[8] Α. – Ν. Κουκούλης, ό.π., σελ. 106.

Αστικό Δίκαιο

μένης της νομικής φύσης των ζώων, η παραπάνω διάταξη εφαρμόζεται και σε αυτά. Ως καρποί θεωρούνται τα προϊόντα που παράγονται από αυτά, όπως τα αυγά που προαναφέρθηκαν. Ακόμα, από τη στιγμή που το άρθρο 961 ΑΚ εφαρμόζεται στα ζώα, εύκολα καταλήγουμε στο συμπέρασμα πως και το άρθρο 962 ΑΚ, το οποίο ορίζει ότι «*ωφελήματα είναι όχι μόνο οι καρποί του πράγματος ή του δικαιώματος αλλά και κάθε όφελος που παρέχει η φύση του πράγματος ή του δικαιώματος*», βρίσκει εφαρμογή στα ζώα ως πράγματα.

Συνάμα με τα παραπάνω άρθρα, εφαρμόζεται και η διάταξη 1034 του ΑΚ για την απόκτηση κινητού πράγματος με σύμβαση^[9]. Συνεπώς, κατ' αναλογία διαπιστώνουμε ότι και οι διατάξεις σχετικά με τη νομή (ΑΚ 974), την κτήση της (976 και ούτω καθεξής) και την προστασία της κατά το άρθρο 985 του ΑΚ ισχύουν σε περιπτώσεις όπου εμπλέκονται ζώα. Άλλες διατάξεις που λειτουργούν σε τέτοιες περιπτώσεις είναι αυτές για την επικαρπία κατά το άρθρο 1142 του ΑΚ, την εύρεση απολωλότες κατά την ΑΚ 1081 και τη χρησιμότητα κατά τα άρθρα 1041 και 1045^[10]. Ειδικά η χρησιμότητα παρουσιάζει έντονο ενδιαφέρον. Η τακτική χρησιμότητα, όπως περιγράφεται στο άρθρο 1041 που ορίζει πως «*εκείνος που έχει στη νομή του με καλή πίστη και με νόμιμο τίτλο πράγμα κινητό για μια τριετία και ακίνητο για μια δεκαετία, γίνεται κύριος του πράγματος*», φαίνεται να έχει μεγαλύτερα περιθώρια ρεαλιστικής εφαρμογής από την έκτακτη χρησιμότητα του άρθρου 1045 του ΑΚ, αφού στην τελευταία περίπτωση χρειάζεται να έχει κάποιος στη νομή του για είκοσι συναπτά έτη ένα κινητό, προκειμένου να γίνει κύριός του. Δεδομένου του ότι η συντριπτική πλειονότητα των ζώων, εξαιρουμένων των αλόγων^[11] και των γαϊδουριών^[12], ζουν λιγότερα από είκοσι έτη, η τακτική χρησιμότητα φαντάζει πιο πιθανός τρόπος απόκτησης της κυριότητας ενός ζώου (από μη κύριο). Επίσης, τα ζώα μπορούν να χρησιμοποιηθούν και ως ενέχυρο κατά το άρθρο 1209 ΑΚ^[13] αν και μερίδα της θεωρίας θεωρεί ότι πρέπει να προβλεφθεί

ρητή απαγόρευση στη συγκεκριμένη περίπτωση, λόγω του ότι τα ζώα έχουν και αυτά συναισθήματα^[14]. Παρομοίως, θα πρέπει να απαγορευτεί και η δυνατότητα κατάσχεσης ζώων, ειδικά μετά τη θέση σε ισχύ του Ν. 4830/2021 (παρακάτω, θα αναφερθούμε σ' αυτόν πιο αναλυτικά), ο οποίος προασπίζει τη φυσιολογική, άνετη και ευχάριστη διαβίωση των ζώων. Πάντως, τα ζώα τα οποία είναι απαραίτητα για την άσκηση εργασίας και την υποστηρίξη επαγγελματικής δραστηριότητας προστατεύονται από την τρίτη παράγραφο του άρθρου 953 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, η οποία τα εξαιρεί από κατάσχεση. Αναφορά στα ζώα γίνεται και στο άρθρο 1077 ΑΚ, σύμφωνα με το οποίο «*τα άγρια ζώα είναι αδέσποτα, εφόσον βρίσκονται στη φυσική τους ελευθερία. Άγρια ζώα μέσα σε περιφρακτο χώρο και ψάρια μέσα σε ιχθυοτροφείο ή σε άλλα περικλειστα ιδιότητα νερά δεν είναι αδέσποτα. Άγριο ζώο που πιάστηκε γίνεται αδέσποτο αν ξαναποκτήσει την ελευθερία του και ο κύριος του δεν πάρει μέτρα, χωρίς υπαίτια καθυστέρηση, για την καταδίωξή του. Τιθασευμένο ζώο γίνεται αδέσποτο, αν χάσει τη συνήθεια της επιστροφής*». Διαφαίνεται από τις προαναφερθείσες διατάξεις μία διακριση μεταξύ τιθασευμένων και αδέσποτων ζώων ανάλογα με τη δυνατότητα εξουσίαισής τους από τον άνθρωπο, σύμφωνα με τις αντιλήψεις των συναλλαγών^[15].

Τέλος, ειδική μνεία που προκαλεί ενδιαφέρον γίνεται από τον νομοθέτη για το σμήνος μελισσών στα άρθρα 1078 με 1080 του ΑΚ. Σύμφωνα με αυτά «*σμήνος από μέλισσες που αποδήμησε γίνεται αδέσποτο, αν ο κύριός του δεν πάρει μέτρα, χωρίς υπαίτια καθυστέρηση, για την καταδίωξή του*», «*ο κύριος του σμήνους έχει δικαίωμα να το καταδιώξει και να το συλλάβει μέσα σε ξένο ακίνητο, και αν ακόμη μπήκε σε ξένη άδεια κυψέλη· έχει όμως υποχρέωση να επανορθώσει τη σχετική ζημία*» και «*αν σμήνη από μέλισσες περισσότερων κυρίων αποδήμησαν και αναμείχθηκαν, οι κύριοι που καταδίωξαν τα σμήνη τους γίνονται συγκύριοι του ενιαίου σμήνους που συνέλαβαν. Οι μερίδες τους ορίζονται από τον αριθμό των σμηνών*».

«θα πρέπει να απαγορευτεί και η δυνατότητα κατάσχεσης ζώων»

^[9] Α. – Ν. Κουκούλης, όπ.π., σελ. 106

^[10] Α. – Ν. Κουκούλης, όπ.π., σελ. 106

^[11] <https://www.noticaballos.com/el/cuantos-anos-vive-un-caballo.html>

^[12] <https://www.atticapark.com/el/animals/agriogaidoyri-ths-somalias.364.html>

^[13] Α. – Ν. Κουκούλης, όπ.π., σελ. 106.

^[14] Ι. Καρακώστας και Αν. Μπρεδήμας, Η προστασία των ζώων και το δίκαιο, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2004, σελ. 96-97.

^[15] Α. – Ν. Κουκούλης, όπ.π., σελ. 110.

Η προστασία των ζώων

που καταδιώχτηκαν». Από τη νομολογία του Αρείου Πάγου και συγκεκριμένα από την απόφαση 1410/2013 προκύπτει ότι «όσον αφορά την αφαίρεση των κυψελών μελισσών ή του περιεχομένου των, πρέπει να λεχθεί ότι ζωοκλοπή συνιστά η αφαίρεση των κυψελών μελισσών, ήτοι τόσο του σμήνους, όσο και του ξύλινου κιβωτίου όπου έχει εγκατασταθεί το σμήνος σε οποιοδήποτε στάδιο και αν ευρίσκεται, όπως επίσης και η αφαίρεση πλαισίων κηρύθρας-μελιού μαζί με την βασίλισσα, τον γόννο και τις προνύμφες και τις νύμφες, έστω και εάν δεν έχουν εξελιχθεί σε τέλεια έντομα ή η αφαίρεση ολοκληρώρου σμήνους»^[16].

Γ. Τα ζώα στο Κληρονομικό Δίκαιο

Όπως διεξοδικά μελετήσαμε στα προηγούμενα κεφάλαια, τα ζώα αποτελούν πράγματα στο ελληνικό Αστικό Δίκαιο. Ως εκ τούτου, αν κάποιος, υποθετικά, αποφασίσει να αφήσει διαθήκη, δια της οποίας εγκαθιστά ως κληρονόμο του το κατοικίδιό του, η εν λόγω διαθήκη θα καταστεί ανίσχυρη, αφού κατά το Κληρονομικό Δίκαιο και ειδικά την πρώτη παράγραφο του άρθρου 1710, κληρονόμοι μπορούν να είναι μονάχα πρόσωπα^[17].

Εν αντιθέσει, τα ζώα μπορούν να είναι αντικείμενα κληρονομικής διαδοχής, είτε αυτό προκύπτει από τις επιταγές της διαθήκης του θανόντος κυρίου του ζώου, είτε από εξ αδιαθέτου διαδοχή^[18]. Ως αποτέλεσμα, η κυριότητα του ή των ζώων περνά στα χέρια του ή των κληρονόμων ανάλογα με το μερίδιό του καθενός από αυτούς.

Τέλος, δυνάμει του εδαφίου β' του άρθρου 1820 του ΑΚ, σε περίπτωση εξ αδιαθέτου διαδοχής ο σύζυγος που επιζεί «*παίρνει ως εξάιρετο, ανεξάρτητα από την τάξη με την οποία καλείται, τα έπιπλα, σκεύη, ενδύματα και άλλα τέτοια οικιακά αντικείμενα που τα χρησιμοποιούσαν είτε μόνο εκείνος που επιζεί είτε και οι δύο σύζυγοι*». Στο παραπάνω εδάφιο δεν υπάρχει ρητή πρόβλεψη για ζώα που ανήκαν στον θανόντα, ενώ, σύμφωνα με το πνεύμα του άρθρου, φαίνεται να καταλαμβάνονται μόνο αντικείμενα, των οποίων η χρησιμότητα εξαντλούνται στην εξυπηρέτηση της οικιακής οικονομίας. Συνεπώς, δε χωρεί επεκτατική (διασταλτική) ερμηνεία που να κατατάσσει και τα ζώα ανάμεσα στα

παραπάνω κληρονομιαία πράγματα^[19]. Οπότε, υπάρχει πιθανότητα ένα ζώο που ανήκε στον θανόντα να δοθεί σε κάποιον άλλον κληρονόμο, παρότι το γεγονός ότι ο επιζών σύζυγος έχει, υπό φυσιολογικές συνθήκες, μεγαλύτερη οικειότητα με αυτό. Ολοκληρώνοντας την επισκόπηση των κρίσιμων διατάξεων του Κληρονομικού Δικαίου, η άποψη του γράφοντα είναι πως θα έπρεπε να υπήρχε ρητή διάταξη στο προαναφερθέν εδάφιο, ώστε να αποκλείεται μία τέτοια περίπτωση.

II. Η προστασία των ζώων

A. Η Συνταγματική προστασία των ζώων

Προτού εξετάσουμε την ειδικά διαμορφωμένη νομοθεσία για την προστασία των ζώων, κρίνεται απαραίτητο να αναφερθούμε στην προστασία που παρέχει σ' αυτά το Σύνταγμα. Είναι γεγονός ότι το Σύνταγμα της Ελλάδος, παρότι τις τροποποιήσεις που έχει υποστεί κατά τη διάρκεια της ζωής του, δεν περιέχει ρητή διάταξη που να προστατεύει τα ζώα, ούτε προβλέπει την έκδοση κάποιου ειδικού νόμου γι' αυτά, όπως κάνει στην περίπτωση των δασών και των δασικών εκτάσεων, στην πρώτη παράγραφο του άρθρου 24. Παρόταυτα, το συγκεκριμένο άρθρο αναφέρεται στην προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και για τον λόγο αυτόν αποτελεί την πηγή της εκ του Συντάγματος προστασίας των ζώων.

Αρχικά, οφείλουμε να σημειώσουμε ότι το άρθρο 24 δεν αναφέρει πουθενά ορισμό του τι εννοεί με τον όρο «φυσικό περιβάλλον». Οπότε, το γεγονός πως το εν λόγω άρθρο λειτουργεί ως συνταγματική κατοχύρωση της προστασίας των ζώων αποτελεί προϊόν διασταλτικής ερμηνείας του παραπάνω όρου. Με λίγα λόγια, θεωρείται πως στην έννοια του φυσικού περιβάλλοντος συγκαταλέγεται και η πανίδα. Αυτό προκύπτει ως έναν βαθμό από την ερμηνευτική δήλωση που έχει ενσωματωθεί στο άρθρο 24, η οποία αναφέρει στο α' εδάφιο της πως «*ως δάσος ή δασικό οικοσύστημα νοείται το οργανικό σύνολο άγριων φυτών με ξυλώδη κορμό πάνω στην αναγκαία επιφάνεια του εδάφους, τα οποία, μαζί με την εκεί συνυπάρχουσα χλωρίδα και πανίδα, αποτελούν μέσω της αμοιβαίας αλληλεξάρτησης και αλληλοεπίδρασής τους,*

«το γεγονός πως το εν λόγω άρθρο λειτουργεί ως συνταγματική κατοχύρωση της προστασίας των ζώων αποτελεί προϊόν διασταλτικής ερμηνείας»

^[16] http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?apof=1410_2013

^[17] Απ. Γεωργιάδης, Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου, σελ. 110.

^[18] Α. – Ν. Κουκούλης, όπ.π., σελ. 138.

^[19] Α. – Ν. Κουκούλης, όπ.π., σελ. 138.

Αστικό Δίκαιο

ιδιαίτερη βιοκοινότητα (δασοβιοκοινότητα) και ιδιαίτερο φυσικό περιβάλλον (δασογενές)». Βλέπουμε από τα παραπάνω, πως ως τμήμα του δασικού οικοσυστήματος λογίζεται και η πανίδα του, συνιστώντας ένα φυσικό περιβάλλον. Αυτό εύλογα οδηγεί στο συμπέρασμα πως τμήμα του φυσικού περιβάλλοντος είναι και τα ζώα.

Στο ίδιο μήκος κύματος κινήθηκε και το Συμβούλιο της Επικρατείας στην απόφαση 2731/1997 για την υπόθεση της αρκούδας της Πίνδου. Παραφράζοντας, λοιπόν, το ΣτΕ, δυνάμει του άρθρου 24 του Συντάγματος, είναι υποχρέωση της Πολιτείας να μεριμνά για τη λήψη των απαραίτητων μέτρων για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, ουσιώδες στοιχείο του οποίου αποτελεί η πανίδα και τα απειλούμενα είδη της^[20].

Είναι, λοιπόν, φανερό από τα προαναφερθέντα, πως ο νομοθέτης θεωρεί τα ζώα αναπόσπαστο τμήμα του φυσικού περιβάλλοντος και δεσμεύεται, έστω και μέσω επεκτατικής ερμηνείας του Συντάγματος, να τα προστατεύει. Εδώ οφείλουμε να προσθέσουμε πως η Ελλάδα έχει υιοθετήσει και το πλαίσιο προστασίας των ζώων που έχει θεσμοθετήσει η Ευρωπαϊκή Ένωση, το οποίο όμως δε θα εξετάσουμε εδώ, λόγω της περιορισμένης έκτασης της εργασίας.

B. Ο Νόμος 4830/2021

Πέραν των ανωτέρω, έχει θεσπιστεί ειδική νομοθεσία για τα δικαιώματα των ζώων, ο Ν. 4830/2021^[21], ο οποίος ρυθμίζει ειδικά για τα ζώα συντροφιάς, δεσποζόμενα και αδέσποτα. Σκοπός του, όπως αναφέρεται στα άρθρα 1 και 2, είναι να εξασφαλίσει την ευζωία, ήτοι την καλή ψυχοσωματική κατάσταση των ζώων, ακολουθώντας πέντε βασικές αρχές. Αυτές είναι: α) η ελευθερία από πείνα και δίψα διά της προσβάσεως σε κατάλληλη ποιότητα και επαρκή ποσότητα νερού και τροφής, β) η ελευθερία από δίχως νόημα ταλαιπωρία, με την παροχή κατάλληλου καταλύματος, γ) η ε-

λευθερία από οποιοδήποτε σωματικό πρόβλημα με την πρόσβαση σε κτηνιατρική και φαρμακευτική περίθαλψη, δ) η ελευθερία από τον φόβο και ε) η ελευθερία ανάπτυξης φυσιολογικής συμπεριφοράς.

Ο Ν. 4830/2021 καθιερώνει τη λήψη μέτρων για να εξασφαλίσει την τήρηση των ανωτέρω. Αρχικά, με το άρθρο 4 του παραπάνω νόμου, ιδρύεται το Εθνικό Μητρώο Ζώων Συντροφιάς (ΕΜΖΣ), το οποίο συνιστά μία διαδικτυακή, ηλεκτρονική βάση καταγραφής των ζώων συντροφιάς^[22]. Με το ΕΜΖΣ επιτυγχάνεται, μεταξύ άλλων, η καταγραφή όλων των στοιχείων ιδιοκτητών και ζώων, η ευκολότερη ταυτοποίηση ενός ζώου που έχει χαθεί, η καταγραφή όλων των φιλοζωικών σωματείων ή ΜΚΟ με έδρα την Ελλάδα ή χώρα της Ε.Ε. που δραστηριοποιούνται στην Ελλάδα, η καταγραφή όλων νόμιμων καταφυγίων ζώων συντροφιάς και η σύσταση μίας Πανελλήνιας Πλατφόρμας Υιοθεσίας Αδέσποτων Ζώων Συντροφιάς.

Παράλληλα, στο άρθρο 8 θεμελιώνεται το πλαίσιο εκτροφής, αναπαραγωγής και εμπορίας ζώων συντροφιάς, σύμφωνα με τα Ευρωπαϊκά πρότυπα, τηρώντας όλους τους κανόνες ευζωίας. Παραδείγματος χάριν, απαγορεύεται η αναπαραγωγή ζώων συντροφιάς μετά το πέρας του ένατου έτους της ηλικίας τους, ενώ περιορίζεται και ο αριθμός της αναπαραγωγής του στις 6 φορές, προκειμένου να προστατευθεί η υγεία τους.

Επιπλέον, με το άρθρο 9 θεσπίζονται συγκεκριμένες υποχρεώσεις του ιδιοκτήτη του δεσποζόμενου ζώου συντροφιάς. Κάποιες από τις πλέον σημαντικές είναι η ηλεκτρονική σήμανση και η καταγραφή του ζώου, η μέριμνα για κτηνιατρικούς ελέγχους και η εξασφάλιση ενός άνετου περιβάλλοντος διαβίωσης που να το προστατεύει από περιττές ταλαιπωρίες. Ειδικότερα, για τους ιδιοκτήτες σκύλων προβλέπεται ότι υποχρεούνται να προβαίνουν στις απαραίτητες ενέργειες για να μην εξέρχεται ο σκύλος τους από τον χώρο ιδιοκτησίας

«ο νομοθέτης θεωρεί τα ζώα αναπόσπαστο τμήμα του φυσικού περιβάλλοντος»

^[20] ΣτΕ 2731/1999 Ε' τμ.

^[21] ΦΕΚ Α'169/18.9.2021.

^[22] Ζώο συντροφιάς κατά το άρθρο 2 του Ν. 4830/2021 είναι κάθε ζώο που συντηρείται ή προορίζεται να συντηρηθεί από τον άνθρωπο, κυρίως μέσα στην οικία του, για λόγους ζωοφιλίας ή αναφέρεται στον κατάλογο του Παραρτήματος Ι του Κανονισμού (ΕΕ) 2016/429 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και

του Συμβουλίου της 9ης Μαρτίου 2016 σχετικά με τις μεταδοτικές νόσους των ζώων και για την τροποποίηση και την κατάργηση ορισμένων πράξεων στον τομέα της υγείας των ζώων (L 84). Ζώα συντροφιάς είναι και οι σκύλοι βοήθειας, οι σκύλοι εργασίας, καθώς και τα ζώα θεραπειών. Ως ζώα συντροφιάς δεν μπορούν να συντηρούνται ζώα άγριας πανίδας.

Η προστασία των ζώων

τους και να μην έχει πρόσβαση στην ιδιοκτησία άλλων, ενώ οφείλει να κρατάει τον σκύλο του δεμένο σε λουρί και σε μικρή απόσταση από αυτόν κατά τη διάρκεια του περιπάτου του, για να μην υπάρχουν ατυχήματα. Αντιστοίχως, το άρθρο 10 ορίζει πως την ευθύνη για τα αδέσποτα ζώα συντροφιάς έχουν οι δήμοι.

Εξέχουσας σημασίας είναι το άρθρο 23, το οποίο προστατεύει τα ζώα από τη συμμετοχή τους σε κάθε είδους θεάματα και λοιπές δραστηριότητες, όπως είναι το τσίρκο και οι αρένες μονομαχιών ζώων. Έτσι, τα ζώα θωρακίζονται απέναντι σε βάνανους πρακτικές εκπαίδευσης και συμμετοχής σε δραστηριότητες που προκαλούν είτε θάνατο είτε μόνιμους τραυματισμούς τόσο στη σωματική όσο και στην ψυχική τους υγεία. Εν αντιθέσει με τα προαναφερθέντα άρθρα, τα οποία έβρισκαν εφαρμογή κατά κύριο λόγο σε ζώα συντροφιάς, το άρθρο 23 θωρακίζει κάθε είδους ζώου, αφού, ως γνωστόν, σε χώρους σαν το τσίρκο χρησιμοποιούνται «εξωτικά ζώα», όπως είναι οι τίγρεις, τα λιοντάρια και άλλα παρόμοια^[23]. Τα ανωτέρω συμπληρώνονται με την ερμηνεία του άρθρου 23 από τη Γνωμοδότηση με αρ. 50/2023 του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους, η οποία διευκρινίζει ότι και η άγρια πανίδα προστατεύεται από οποιαδήποτε συμμετοχή σε «κάθε είδους παράσταση», ανεξαρτήτως του αν αυτή διέπεται από κάποιο σενάριο, ή αν προβλέπεται παράλληλη ανθρώπινη συμμετοχή ή αν ο διοργανωτής αυτών λειτουργεί βάσει των διατάξεων για τις άδειες λειτουργίας τέτοιων «παραστάσεων»^[24].

Εξίσου σημαντικό με το άρθρο 23 είναι και το άρθρο 24, το οποίο απαγορεύει ρητά οποιαδήποτε μορφή κακοποίησης ζώου. Συνάμα, το άρθρο 25 ενισχύει το πλαίσιο για την αντιμετώπιση περιστατικών κακοποίησης ζώων, καθώς ορίζει πως δύναται να δημιουργηθεί ψηφιακή εφαρμογή και ιστοσελίδα, αφιερωμένη στην αναφορά περιστατικών κακοποίησης ζώων. Δυνάμει του ίδιου άρθρου κατοχυρώνεται και η δυνατότητα ανώνυμης καταγγελίας. Συνδυαστικά, τα τρία αυτά άρθρα οικοδομούν ένα ισχυρό πλέγμα προστασίας για τα ζώα.

Φυσικά, οι παραπάνω απαγορεύσεις θα ήταν άνευ αντικειμένου, εάν δεν προβλέπονταν και οι κατάλληλες ποινές για τους παραβάτες αυτών. Έτσι, σύμφωνα με το άρθρο 33, ο αρμόδιος εισαγγελέας μπορεί να αφαιρέσει είτε προσωρινά είτε οριστικά το ζώο συντροφιάς ή όποιας άλλης κατηγορίας από τους παραβάτες των άρθρων 9 και 24 που προαναφέρθηκαν. Επιπροσθέτως, το άρθρο 34 προβλέπει ποινικές κυρώσεις για τους παραβάτες των προηγούμενων άρθρων, οι οποίες κυμαίνονται από μία μικρή χρηματική ποινή έως δεκαετή κάθειρξη, ανάλογα με τη σοβαρότητα του αδικήματος. Παράλληλα, το άρθρο 35 προβλέπει και διοικητικές κυρώσεις, οι οποίες λαμβάνουν τη μορφή προστίμων.

Τέλος, μετά το ΕΜΖΣ, ιδρύεται, με το άρθρο 36, το επονομαζόμενο «Μητρώο Παραβατών». Αυτό είναι ένα ηλεκτρονικό Μητρώο, το οποίο τηρείται στην Εισαγγελία Αθηνών και στο οποίο καταγράφονται όλοι όσοι έχουν καταδικαστεί τελεσίδικα για παραβίαση των διατάξεων σχετικά με την εγκατάλειψη και την κακοποίηση των ζώων. Η εγγραφή σ' αυτό συνεπάγεται την απώλεια της δυνατότητας καταχώρησης του παραβάτη στο ΕΜΖΣ ως ιδιοκτήτη ή αναδόχου ζώου ή υπευθύνου ευζωίας ζώου για λογαριασμό νομικού προσώπου, προστατεύοντας έτσι τα ζώα από ανθρώπους που τα κακομεταχειρίζονται.

Συμπέρασμα

Στην ανωτέρω μελέτη διερευνήσαμε τη θέση των ζώων στο Αστικό Δίκαιο και το νομοθετικό πλαίσιο προστασίας τους στην ελληνική έννομη τάξη. Ειδικότερα, επικεντρωθήκαμε στη νομική θέση των ζώων στο ελληνικό Αστικό Δίκαιο, δίνοντας μεγαλύτερη έμφαση στο Εμπράγματο και το Κληρονομικό Δίκαιο. Στη συνέχεια, μελετήσαμε το κανονιστικό πλέγμα με το οποίο θωρακίζονται τα ζώα, μελετώντας το Σύνταγμα της Ελλάδος και τον πρόσφατο Νόμο 4830/2021. Βασισμένοι στα παραπάνω, μπορούμε πλέον με ασφάλεια να εκφράσουμε την άποψη ότι, παρά την ενσωμάτωση του Ν. 4830/2021, ο οποίος αναμφίβολα ήταν ένα σημαντικό βήμα προς την ορθή κατεύθυνση με τις πολλές σημαντικές του διατάξεις, η έννομη θέση των ζώων

«ο αρμόδιος εισαγγελέας μπορεί να αφαιρέσει είτε προσωρινά είτε οριστικά το ζώο συντροφιάς ή όποιας άλλης κατηγορίας από τους παραβάτες»

^[23] <https://www.almyrosinfo.gr/article/σοκαριστικές-εικόνες-τίγρης-κατέρρευσε-με-σπασμούς-πάνω-σε-τσίρκο>

^[24] 50/2023 ΓΝΜΔ ΝΣΚ, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

Αστικό Δίκαιο

στην ελληνική έννομη τάξη χρήζει βελτίωσης. Κατά την άποψη του γράφοντα, η αντιμετώπιση των ζώων ως πραγμάτων από το Αστικό Δίκαιο είναι τουλάχιστον προβληματική και παρωχημένη, αφού βασίζεται σε αντιλήψεις περασμένων εποχών που δε συνάδουν ούτε με το σύγχρονο νομοθετικό πλαίσιο που εισήγαγε ο Ν. 4830/2021, ούτε με την ολοένα και αυξανόμενη ευαισθητοποίηση των κοινωνιών ως προς το ζήτημα της προστασίας των ζώων. Κατά συνέπεια, κρίνεται ορθό να κινηθεί ο Έλληνας νομοθέτης προς την κατεύθυνση της πρόσφατης Διακήρυξης της Τουλόν^[25]. Σύμφωνα με αυτήν, τα ζώα θα πρέπει να πάψουν να λογίζονται ως πράγματα. Από εδώ και στο εξής θα πρέπει να αντιμετωπίζονται νομικά ως «μη ανθρώπινα φυσικά πρόσωπα», γεγονός

που θα τα καταστήσει φορείς δικαιωμάτων και, άρα, υποκείμενα δικαίου «ειδικού σκοπού». Εμφανώς, θα ήταν πρακτικά αδύνατο να αποκτήσουν υποχρεώσεις τα ίδια τα ζώα, όπως θα ήταν και ανώφελο τα δικαιώματά τους να ταυτίζονται με αυτά των ανθρώπων. Παρ' όλα αυτά, καταλήγουμε στο συμπέρασμα πως μία νέα νομική προσέγγιση, η οποία θα μεριμνά για το συμφέρον των ζώων, δίνοντας τους μία νέα θέση, νομικά πιο βελτιωμένη από αυτή που τα εξομοιώνει με «άβια» αντικείμενα είναι η πλέον αρμόζουσα για τον κοινωνικό και νομικό πολιτισμό μας.

.....

«Από εδώ και στο εξής θα πρέπει να αντιμετωπίζονται νομικά ως 'μη ανθρώπινα φυσικά πρόσωπα'»

^[25] <https://pfpo.gr/diakiryksi-tis-toulon-ta-zoa-prepei-na-lifthoun-ypopsi-os-mi-anthropina-fysika-prosopa/>